

Харківська духовна семінарія

МАТЕРІАЛИ III Міжнародної науково-практичної конференції «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БОГОСЛОВ'Я ТА ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ»

до 220-річчя створення
Харківської єпархії

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

Харківська духовна семінарія імені

св. ап. і єван. Іоанна Богослова

МАТЕРІАЛИ
III Міжнародної науково-практичної конференції
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БОГОСЛОВ'Я
ТА ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ»

до 220-річчя створення

Харківської єпархії

5 листопада 2019 р.

м. Харків

УДК 271.2-1-9

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання богослов'я та історії Церкви» (до 220-річчя створення Харківської єпархії), 5 листопада 2019 р., м. Харків. – Харків : ХДС, 2020. – 429 с.

Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання богослов'я та історії Церкви» (до 220-річчя Харківської єпархії) містить матеріали науковців, викладачів, аспірантів, магістрів, студентів, в яких розглядаються питання сучасного життя та історії Православної церкви, проблеми богослов'я та філософії, церковного мистецтва.

Матеріали конференції друкуються в авторській редакції

a cappella); вербальна основа (тексти Давидових псалмів); циклічна побудова, частини якої чергувались за принципом темпових та динамічних контрастів та ін. Констатуємо наявність світлої образної сфери як панівної у духовних піснеспівах Б. Фільц.

Хорові духовні твори Богдани Фільц є знаковим явищем в українській музичній культурі ХХІ століття.

ЄГОР ІВАНОВИЧ КОЛТУНОВСЬКИЙ: ВІДРОДЖУЄМО ЗАБУТІ ІМЕНА

*Ганна Хіріна,
кандидат історичних наук, доцент,
Національний фармацевтичний університет,*

В історії української культури ХІХ ст. було багато видатних діячів, серед яких добре знайомі імена засновника Харківського університету Василя Назаровича Каразіна та академіка трьох Академій наук, видатного ученого, професора Харківського університету, відомого громадського діяча, мистецтвознавця, засновника Харківського історичного музею та його першого директора Миколи Федоровича Сумцова. Але ім'я Єгора Івановича Колтуновського, на жаль, практично не відомо широкому колу науковців та громадськості. Хоча імена цих трьох діячів тісно пов'язані між собою. Що спільного у них було? Яким чином вони були пов'язані між собою? В.Н. Каразін та М.Ф. Сумцов не могли бути особисто знайомі, тому що засновник Харківського університету помер набагато раніше, ніж народився М.Ф. Сумцов, але їх зв'язував Є.І. Колтуновський.

Джерелом для даного дослідження стала публікація М.Ф. Сумцовим трьох листів В.Н. Каразіна до Є.І. Колтуновського. Вперше академік М.Ф. Сумцов надрукував ці листи у 1880 році в №34 «Харківських відомостей», але ця публікація незабаром загубилася та забулася. Але М.Ф. Сумцов вважав листи В.Н. Каразіна до Є.І. Колтуновського важливими

для відтворення образу засновника університету, тому знову надрукував їх в 1891 році у збірнику Харківського історико-філологічного товариства. М.Ф. Сумцов отримав чотири листи від самого Є.І. Колтуновського, три листи були оприлюднені. [1, с. 338-341] Хто такий Єгор Іванович Колтуновський, що пов'язувало його з В.Н. Каразіним та М.Ф. Сумцовим? Спробуємо відповісти на ці питання. Про самого Є.І. Колтуновського, на жаль, відомо небагато. Єгор Іванович Колтуновський народився у 1818 році в Санкт-Петербурзі. Його батько – небагатий дворянин Харківської губернії Іван Якович Колтуновський, колезький радник, в 1840 – 1842 роках старший радник по винному, соляному та тютюновому відділенням Харківської казенної палати, кавалер орденів святого Володимира IV ступеня, святої Анни III ступеня, святого Станіслава II ступеня, за XXV и XXX років бездоганної служби. ...[2] У родині Колтуновських було восьмеро дітей – Єгор, Іван, Олександр, Олексій, Василь, Анна, Євдокія та Мар'я. Анна Іванівна Колтуновська (в шлюбі Сумцова) (1822 – 1910) була матір'ю Миколи Федоровича Сумцова, а Єгор Іванович Колтуновський – відповідно, його дядьком. Хоча сам М.Ф. Сумцов, в силу своєї природної скромності, ніколи не згадував про родинні зв'язки, але стає зрозумілим, чому саме М.Ф. Сумцову Є.І. Колтуновський передав листи В.Н. Каразіна, які вважалися сімейною реліквією.

Єгор Іванович Колтуновський навчався у Петербурзькій Академії мистецтв, в січні 1841 році через хворобу (зі слів Сумцова) повернувся до Харкова, де мав власну майстерню, малював картини переважно релігійного змісту, був відомий в Харкові як майстерний іконописець; розписував церкви, у багатьох харківських храмах є ікони пензля Є.І. Колтуновського, про що згадував М.Ф. Сумцов (на жаль, поки що не вдалося встановити, які саме).

Спілкування М.Ф. Сумцова з Є.І. Колтуновським було досить близьким і тривалим. Можна припустити, що М.Ф. Сумцов регулярно відвідував майстерню художника і від нього перейняв любов та інтерес до мистецтва, саме Є.І. Колтуновський навчив його розбиратися в іконопису. І свою нездійснену мрію відвідати Італію, подивитися на пам'ятники італійського

мистецтва Єгор Іванович передав своєму племінникові, а той втілював мрію в життя і неодноразово відвідав Італію. Нам відомо мінімум про дві поїздки М.Ф. Сумцова в Італію (ймовірно, їх було більше). Одного разу М.Ф. Сумцов відвідав Італію з метою збору матеріалів для дослідження про Леонардо да Вінчі, а другий раз він туди їздив разом зі своїми трьома синами – Дмитром, Сергієм і Петром, щоб показати красу Італії та історичні пам'ятники. [3, с. 3-10]

Родина Колтуновських тривалий час дружила з В. Н. Каразіним, він часто бував у них у гостях, особливо в останні роки свого життя. В. Н. Каразін звернув увагу на художні роботи Є. І. Колтуновського. Після приїзду Єгора Івановича до Харкова, Каразін постійно заходив до нього в майстерню, і цілі години проводив, насолоджуючись прекрасними картинами: особливо сильне враження справляли на нього картини релігійного змісту. Траплялося, Каразін, сидячи перед ними плакав. Єгор Іванович розповідав Н. Ф. Сумцову, що сльози Каразіна – були добрими сльозами, їх джерелом було чисті релігійні почуття.

В.Н. Каразін розпитував Єгора Івановича про петербурзькі новини, пропонував художнику теми для роботи. Але цим не обмежувалося знайомство Каразіна з Є.І. Колтуновським. Каразін твердо вирішив допомогти молодому художнику продовжити навчання в Італії, «щоб його естетичний смак і художнє чуття могли розвинутися на спогляданні природної краси італійської країни і великих творів італійського мистецтва». Але сім'я Колтуновських була небагатою і не могла собі дозволити відправити сина вчитися за кордон (в родині було 8 дітей – Єгор, Іван, Олександр, Олексій, Василь, Ганна (мати М.Ф. Сумцова), Євдокія, Марія), до того ж Іван Якович був сильно прив'язаний до сина, боявся за його безпеку і до того ж несхвально ставився до ідеї Каразіна. І. Я. Колтуновський сильно вагався щодо того, чи погодитися на цю подорож або стати проти. Ображати Каразіна йому теж не хотілося, тому він дав свою згоду. Єгор Іванович загорівся ідеєю відвідати Італію, а В.Н. Каразін зголосився йому допомогти. Своїх грошей на той момент у Каразіна не було, тому він звернувся

до суспільної благодійності. Каразін щиро просив харківську аристократію допомогти молодому художнику і відправити його у складчину в Італію. До почину Каразіна поставилися зі співчуттям. Архієпископ Інокентій, відомий духовний оратор, граф Орлов-Денисов, княгиня Голіцина, багатий відкупник Козьма Микитович Кузін і інші зібрали 400 рублів Колтуновському на проїзд, а Каразін виклопотав йому можливість безкоштовно жити та працювати під керівництвом відомого російського художника А.Д. Алфераки, який в той час проживав в Римі, та пообіцяв також утримувати молодого художника весь час його перебування в Італії. Щоб привернути розташування багатого і впливового графа Орлова-Денисова, Каразін порадив Є.І. Колтуновському намалювати картину Спасителя, що молиться, з метою відіслати її в маєток графа у Нове Село. [1, с. 338-339]

З листа від 15 квітня 1842 року ми дізнаємося, що планувалося закінчити картину до Великодня і доставити її графу в страсну п'ятницю. Але, як ми дізнаємося з наступного листа, датованого 28 квітня 1842 р., картина до свята закінчена не була, тому Каразін пише: «що закінчуйте з Богом вашу картину. Представимо її разом. Авось, ще додадуть що-небудь на дорогу до чотирьох сотен? Але чи знаєте, що мені прийшло на думку? Вельми б не зле, щоб ви окремо написали головку вмираючого на хресті, для того щоб її взяти з собою і на перший випадок показати пану Алфераки. Якщо будете мати час, то зробіть це; якщо ні, так і бути. Сподіваюся, що коли буде приходити до кінця робота ваша, ви мене передуватимете. Призначте, коли саме представите. А я і архієрея запрошу до графа на цей раз. До речі посилаю вам журнал Міністерства Народної Просвіти той №, де про Гайвазовський [Айвазовському - авт.] знайдете, до кінця книжки загнутий лист. Ось як пішли наші! Чи не відстанете і ви, милий Єгор Іванович! Сподіваюся безсумнівно!.. Покажіть цю статтю батьку. А про Рим пришло після». [1, с. 340]

Каразін часто приходив до майстерні художника, довідувався про хід роботи, цілими годинами просиджував перед зображенням Спасителя, що молиться. Незабаром

після 28 квітня Каразін написав ще один лист художнику: «Не забудьте, що завтра нам треба бути у Кузіна, а після завтра з картиною у графа, в п'ятницю ж або в суботу не зле б і з Архієреєм попрощатися. Графа я попередив сьогодні». Картина була закінчена і представлена за призначенням, гроші від благодійників отримані, Є.І. Колтуновський отримав закордонний паспорт, про що з'явилось повідомлення в «Харківських Губернських Відомостях» №20 за 1842 р: «син колезького радника Івана Колтуновського, – Єгор, що навчався в Імператорської Санкт-Петербурзької Академії Мистецтв, відправляється для удосконалення в живопису в Італію, терміном на один рік». [4] На жаль, безкорисливі старання В.Н. Каразіна не увінчалися успіхом через рішучу протидію І.Я. Колтуновського поїздки сина в Італію. У свій час Іван Якович погоджувався на від'їзд сина, але в останній момент, коли все вже було готово, завжди м'який і добродушний Колтуновський – старший надав протидію, яку не могли подолати навіть наполегливість і енергія Каразіна. Хоча М.Ф. Сумцов пояснює опір Івана Яковича непомірним чадолобством, але ми вважаємо, що Єгор Іванович був головним годувальником у родині, тому йому не судилося поїхати в Італію.

Після згаданих подій В.Н. Каразін залишив наше місто і незабаром помер, а Є.І. Колтуновський продовжив працювати в Харкові, де помер в 1888 році на 70-му році життя.

Розказаний нами невеликий епізод з життя маловідомого вітчизняного художника Є.І. Колтуновського розкриває широту душі засновника Харківського університету В.Н. Каразіна, допомагає дослідити походження та родинні зв'язки академіка М.Ф. Сумцова, формування його зацікавленості іконописом та релігійними сюжетами, широту мистецьких знань.

Список використаних джерел:

1. Сумцов Н.Ф. Три письма В.Н.Каразина // Сборник ХИФО. – 1891. – Т.3. – С. 338–341 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/4139>.
2. Дополнительный список дворян, в том числе чиновников, домовладельцев, помещиков и иностранцев (конец 18 в. – 1920) [Елек-

- тронний ресурс] / Харьков и Харьковская губерния в лицах. – Режим доступа: <http://genealogia.baltwillinfo.com/ukr/addition3.pdf>
3. Хіріна Г.О. Внесок М.Ф.Сумцова у духовний розвиток Слобідської України: погляд із ХХІ століття. / Г.О. Хіріна // Двадцять перші Сумцовські читання. Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», присвяченої 95-річчю з часу заснування Харківського історичного музею. 17 квітня 2015 р. – С. 3–10.
4. Харьковские губернские ведомости. – 1842. – №20. – С. 12–15.

ПРО ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ АГІОГРАФІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Олександр Чаплигін,
д-р філос. наук, професор,
Тетяна Ярмак,
канд. філос. наук, доцент,
Олена Сук,
ст. викладач,
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

В сучасній Україні потреба у відродженні духовних цінностей, певною мірою реалізується і у поновленні релігійного життя. Як відомо, за радянських часів декілька поколінь були позбавлені релігійної освіти та виховання, відповідно, у повному забутті знаходилась агіографія.

Агіографія (від грец. *αγιος* “святий” та грец. *γραφω* “пишу”), є одним з найважливіших жанрів християнської літератури. Вона містить розповіді про життя та подвиги людей, що визнані святими. Однак, треба зазначити, що життя не є простим переказом біографії святого, а й описом його шляху до спасіння та святості. Тому й набір мотивів відображує скоріше шлях до царства небесного, що прокладений святим та динаміку його спасіння на цьому шляху [1, с. 5].

ЗМІСТ

СПАДКОЄМНІСТЬ ДУХОВНОЇ МУЗИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ В ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ ДЖОНА ТАВЕНЕРА (НА ПРИКЛАДІ «ДВОХ ГІМНІВ ДО БОГОРОДИЦІ») <i>Катерина Русанова</i>	396
ВНУТРЕННЯ БОГОСЛУЖЕБНА ЖИЗНЬ ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ЦЕРКОВНОГО ХОРА: ПРОБЛЕМИ І ПУТИ ЇХ РЕШЕННЯ <i>Александр Смирнов</i>	400
ХОРОВА ДУХОВНА ТВОРЧІСТЬ БОГДАНИ ФІЛЬЦ: СФЕРА ОБРАЗНОСТІ ТА ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ПРІОРИТЕТИ <i>Ірина Ткаченко</i>	404
ЄГОР ІВАНОВИЧ КОЛТУНОВСЬКИЙ: ВІДРОДЖУЄМО ЗАБУТІ ІМЕНА <i>Ганна Хіріна</i>	406
ПРО ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ АГІОГРАФІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ <i>Олександр Чаплигін, Тетяна Ярмак, Олена Сук</i>	411
ДОЛЯ РОДИНИ НА ТЛІ ЖИТТЯ СВЯТОГО В ПОВІСТІ К. КАЛІКІНСЬКОЇ «ОДИН У ПОЛІ ВОЇН» <i>Ігор Чорний</i>	414
PECULIARITIES OF THE VOCATIVE AS A COMPONENT OF THE CONFESSIONAL STYLE OF UKRAINIAN LANGUAGE <i>Marina Shlenova</i>	416
ФОТОМАТЕРІАЛИ	420